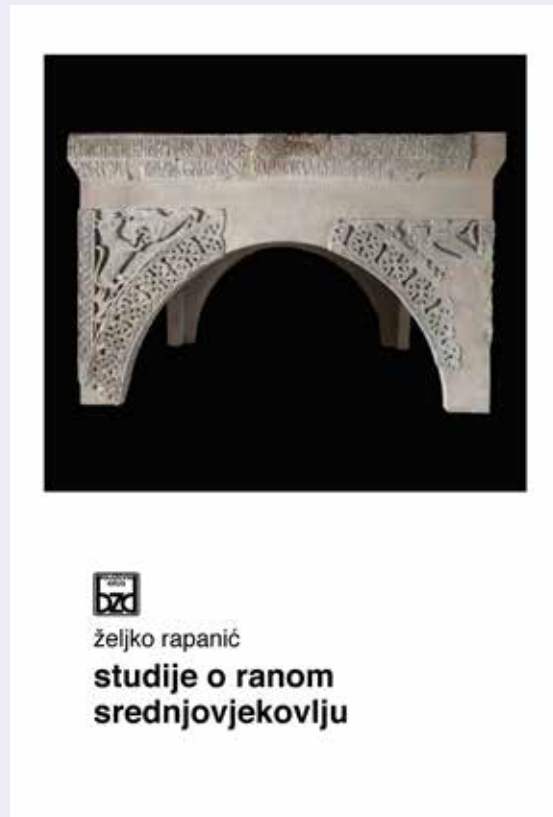

Matko Marušić

Sinteza i egzegeza opusa Željka Rapanića

ŽELJKO RAPANIĆ, *Studije o ranom srednjovjekovlju*,
priredio Ivan Basić, Split: Književni krug, 2022., 682 str.

ISBN 978-953-163-527-1

Arheolog, povjesničar umjetnosti i konzervator Željko Rapanić preminuo je u poodmakloj dobi na Badnjak 2018., zbog čega vijest o smrti nije jače odjeknula u užim stručnim krugovima, ali ni u široj javnosti. Vijest se hodnikom Instituta za povijest umjetnosti prolomila nekoliko tjedana kasnije, početkom siječnja, mnogo kasnije no što bismo očekivali za istraživača Rapanićeva intelektualnog profila i širine. To, međutim, nikako ne znači da su njegovi radovi posljednjih godina pali u zaborav, odnosno da ne potiču nove rasprave o umjetnosti jadranske Hrvatske od otprilike 4. do II. stoljeća, koja omeđuju vremenski luk Rapanićeve ekspertize, odnosno područje u čijem je istraživanju ostavio golemi trag.

Godine 2012. u izdanju Međunarodnoga istraživačkog centra za kasnu antiku i rani srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu objavljen je opsežan *festschrift* naslovljen *Munuscula in honorem Željko Rapanić* (ur. Miljenko Jurković i Ante Milošević) s vrijednim prinosima koji su produbili razumijevanje tema o kojima je Rapanić pisao i ukazali na to da se većina njegovih teza i dalje može smatrati utemeljenima. Novi doprinos čitanju istraživačkog opusa predstavlja hrestomatija koju je točno desetljeća nakon navedenog zbornika priredio Ivan Basić, izvanredni profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu i jedan od najistaknutijih istraživača „Rapanićevih stoljeća” srednje generacije.

Impresivno izdanje od gotovo sedam stotina stranica odlikuje prepoznatljivo strogo znanstveno oblikovanje i prijelom Književnog kruga, neumorna splitskog izdavačkog tijela čija je „Biblioteka znanstvenih djela” predmetnom knjigom dostigla brojku od dvije stotine naslova. Priređivač je u ostvarenju knjige surađivao sa studentima diplomskog studija povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Splitu, a u digitalizaciji tekstova sudjelovao je i Dejan Zadro. Pod Basićevim mentorstvom, studenti su sakupili Rapanićeve radove, objavljene tijekom gotovo četiri desetljeća, između 1977. i 2016., razasute u knjigama, časopisima i zbornicima skupova, te ujednačili navođenje lokaliteta i literature. Također su sabrali pozamašnu literaturu kojom se Rapanić koristio, a koja je kumulativno donesena na kraju izdanja.

Studije o ranom srednjovjekovlju otvara uvodna studija Ivana Basića „Medievistika Željka Rapanića”, u kojoj priređivač ocrtava horizonte istraživačeva intelektualnog habitusa, ali i milje „splitskoga humanističkog kruga” 20. stoljeća u kojem je stasao i djelovao. Apokrifna anegdota o tajnom sporazumijevanju na latinskom jeziku radi kupnje cipela u prodavaonici „Borovo” na splitskoj Pjaci, koja se prenosi među generacijama splitskih istraživača, vjerno dočarava tu atmosferu (umjesto prepričavanja anegdote – koja se pak pripisuje i drugim istraživačima, što, uostalom, potvrđuje da je doista bila riječ o „krugu” – čitatelje upućujem na knjigu, str. 6–7). U središnjem dijelu knjige sabrano je dvadeset Rapanićevih studija, uvjetno podijeljenih u šest tematskih cjelina:

„Opći pregledi”, „Pologeneza”, „Epigrafika”, „Sustavi datiranja”, „Društveni okviri predromanike” te „Egzegeza povijesnog i arheološkog zapisa”. Tekstovi su popraćeni sažecima na europskim jezicima.

U dijelu „Opći pregledi” sabrana su dva rada: o kulturnom prostoru istočnojadranske obale u ranom srednjem vijeku i rasprava o „slici” navedenog prostora u širokom vremenskom luku od grčkih kolonista do franačkih misionara. Poglavlje „Pologeneza” sadrži tekstove o Saloni i Dubrovniku, gradovima zapretenih početaka, no u mnogočemu suprotnih života i sudbina. U navedenim je temama Rapanić ostvario najvažniji pomak u odnosu na ranije istraživače napustivši uvjerenje u oštar rez između (kasno)antičkih i (rano)srednjovjekovnih gradova, zamijenivši takvu paradigmu s kudikamo suptilnijim tezama o urbanim regresijama, degradacijama i ruralizacijama u kojima, međutim, gradovi nisu prestali postojati.

„Epigrafika” donosi tumačenje latinskih natpisa na nekim od ključnih spomenika hrvatskog ranosrednjovjekovlja, dočim „Sustavi datiranja” iznose metodološke postavke kronološkog razvrstavanja spomenika o kojima gotovo da i nema sačuvanih pisanih izvora (Rapanićevim riječima, „spomenici nepotpune biografije”). Okosnicu poglavlja „Društveni okviri predromanike” čine stvaratelji i naručitelji umjetnosti, ali i naručiteljski procesi onoga vremena kada su umjetnine nastajale zavjetima i kao darovi pojedinim crkvama. Prema sudu priređivača, tekst „Donare et dicare (O darivanju i zavjetovanju u ranom srednjem vijeku)”, uvršten u navedeno poglav-

lje, spada u red najpromišljenijih Rapanićevih radova: proučavajući mijene u strukturi teksta na spomenicima, autor je iščitao promjene u mentalnim obrascima naručitelja, odmaknuvši se tako od dominantne pozitivističke struje domaće arheologije i povijesti umjetnosti.

Konačno, „Egzegeza” je najraznolikiji zbir tekstova, od revizija arheoloških istraživanja do rasprave o Plotinovu estetskom sustavu u sklopu razmišljanja o „zakošenim pročeljima” Guglielma De Angelisa D’Ossata. Prema postavci talijanskog autora, pročelja ranokršćanskih crkava zakošena su da bi se udovoljilo „optičkoj pretpostavci i fiziološkoj sklonosti čovjeka” da okom teži pogledu udesno, u istu stranu naginjući glavu. Rapanić se okreće Plotinovu tekstu i uočivši nedosljednosti čitanja redaka izvornog teksta ukazuje na primjere učitavanja značenja radi postavljanja teze. Pažnju privlači to da je Rapanićev tekst pun jednostavnih retoričkih pitanja, čime preuzima strukturu Plotinova teksta koji tumači. Završno poglavlje potvrđuje u kojoj je mjeri Rapanićev opus impresivna teorijskog karaktera.

Imajući u vidu živahnu scenu kasnoantičara i predromaničara, Rapanićeva će hrestomatija jamačno pronaći čitatelje, njegove teze nove zagovornike i osporavatelje te – što je najvažnije – sugovornike. Zaključujem da će novo izdanje Književnog kruga zacijelo biti neizostavna knjiga na policama povjesničara, arheologa i povjesničara umjetnosti, a ostaje se nadati da će pronaći put i do šire javnosti zainteresirane za ranija razdoblja naše baštine. ✕